

daad en gedachte

**ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD**

32-ste JAARGANG, NUMMER 11, NOVEMBER 1996

ISSN 1381-5199

DAAD EN GEDACHTE

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDRAGEN

Redactie en administratie:
Schouw 48-11
8232 BD Lelystad
Postgiro 30 76 95

IS DE TREINSTAKING VOORBIJ OF MOET DIE NOG KOMEN?

DEZE beschouwing schrijven wij op de ochtend van maandag 25 november, de dag waarop naar het scheen, een dreigende treinstaking tot de mogelijkheden behoorde. Sinds zaterdag 23 november wisten we, dat de dreigende kans daarop al een stuk kleiner was geworden. Gisteren, dat wil zeggen op zondag 24 november, bleek 'het dreigende gevaar' afgewend: de bonden en de spoorwegdirectie waren op het nippertje alsnog tot overeenstemming gekomen. Min of meer hadden we - om diverse redenen - iets dergelijks verwacht.

In de week die voorafging - de week van maandag 18 tot en met vrijdag 22 november - zagen wij op het televisiescherm enkele malen twee directeurs van de NS, de heren Lantain van Personeel en Organisatie en Huising van NS Reizigers. Hun optreden riep onwillekeurig herinneringen op aan wat we eens hoorden uit de mond van de secretaris van de Scheepvaart Vereniging Zuid. Die verklaarde, dat "al de schijnbare wrijvingen tijdens de cao-onderhandelingen die hij voerde met de onderhandelaar van de transportarbeidersbond niets anders waren dan een komedie, een theaterstuk dat werd opgevoerd voor de wederzijdse achterban."

De tot dusverre laatste akte van de spoorwegkomedie heeft onze indruk alleen maar bevestigd. Minstens één van de dagbladen heeft geschreven, dat de NS met opzet tot het allerlaatste moment gewacht hebben om de bonden ook nog maar enigszins verder tegemoet te komen. Dat gebeurde, aldus de krant, omdat naarmate de stakingsdreiging ernstiger en ernstiger scheen te worden, de bonden onder voortdurend grotere druk van het reizend publiek zouden komen te staan en dus voor het spoorwegbedrijf de kans geschapen werd, dat er van die kant het been minder stijf zou worden gehouden.

Dat de NS op één van de laatste dagen van de week nog kwam met een zogenaamd 'eindbod' paste precies bij het opgevoerde stuk. Het was vooral bestemd voor het reizende publiek, een gebaar zo in de geest van "ons treft geen blaam, aan ons ligt het niet." De tevoren door de twee genoemde heren gewekte indruk, dat van de NS geen enkele concessie meer behoefde te worden verwacht, was eveneens niet meer dan onderhandelingspoker gebleken. De heer Lantain, die de afgelopen dagen volstrekt onwrikbaar scheen, heeft het afgelopen weekend verklaard, dat hij "een tevreden mens was." De voorzitter van de categorale spoorwegvakbond FSV, de heer G. Hardeveld, toonde zich eveneens "redelijk tevreden". "Ik denk", zei hij "dat dit het hoogst haalbare was."

Een dergelijke situatie komt ons niet onbekend voor. Het is al vaker vertoond, dat

beide partijen zich uitermate tevreden toonden, het is zelfs voorgekomen, dat ieder van hen 'de overwinning' claimde. Ditmaal is het niet zo kras. De heer Hardeveld mag zich redelijk tevreden tonen, het valt niet te ontkennen, dat, zoals NS-onderhandelaar Lantain zei, "de essentie van wat wij [de NS] willen overeind is gebleven." De bonden hebben moeten accepteren, dat de NS in ruil voor de invoering van de 36-urige werkweek een grotere mate van flexibilisering van de dienstroosters krijgen. Dit is iets, waartegen de bonden zich zowat een half jaar lang uiterst fel hebben verzet.

Onderhandelaar L. Vlek van de Vervoersbond FNV erkende, dat de bonden hebben moeten toegeven, maar hij voegde daaraan een povere verontschuldiging toe: "Wij hebben tenminste onze maatschappelijke verantwoordelijkheid getoond en de treinstaking voorkomen." De "maatschappelijke verantwoordelijkheid tonen", dat is net precies wat 'men' van de vakbeweging verwacht. Het is niet precies hetzelfde als 'verantwoordelijkheid tegenover de achterban tonen'. Waar het bij dit sociaal conflict om draait, dat is niet - dat wat NS-directeur Den Besten meent - het drijven van een keiharde kern van mensen, die van geen toegeven wil weten en aanstuurt op het gebruik van de uiterste middelen; het is heel iets anders. Waar noch de directie van de NS, noch de media - een enkele uitzondering daargelaten - veel aandacht aan hebben besteed, dat is de nu eenmaal bestaande kloof tussen de vakbonden en hun achterban.

Op de televisie heeft men er iets van kunnen zien. Er waren beelden van een vergadering, waarin woedende machinisten en conducteurs protesteerden tegen de huns inziens slappe en aarzelende houding van de bestuurders, waarvan zij voor de uitkomst van het conflict weinig of niets verwachtten. Dat het om een grote kloof gaat, is niet alleen nu maar ook in de laatste jaren al wel duidelijk geworden. Ook in de dagbladen heeft men er geen enkele twijfel over laten bestaan, dat de arbeidsverhoudingen en het werkklimaat bij het geprivatiseerde spoorwegbedrijf volkomen verziekt zijn. Aan die toestand scheen door een vorig jaar tot stand gekomen compromis een einde te zijn gekomen. Schijn bedriegt! Uit sommige reportages in de kranten - *de Volkskrant*, *NRC/Handelsblad*, *Rotterdams Dagblad*, enz. - komt duidelijk het beeld naar voren van een bedrijf, waarvan de werknemers geen enkel vertrouwen meer in de leiding hebben, waarin de ontevredenheid over de dagelijkse gang van zaken zowat iedere dag toeneemt en waaraan vooralsnog door de thans tot stand gekomen overeenstemming onmogelijk een einde kan zijn gemaakt.

Op deze maandag 25 november verklaarde Wout Buitelaar, hoogleraar bedrijfsorganisatie en arbeidsverhoudingen aan de Amsterdamse universiteit in *de Volkskrant*, dat "de staking dan mag zijn afgewend, er bij de NS nog veel werk moet worden verzet om het vertrouwen tussen de partijen te herstellen. Er is", verklaarde hij, "in korte tijd veel veranderd en het bedrijf is versplinterd geraakt in onderdelen met belangen, die met elkaar in conflict zijn." Hij besloot zijn beschouwing met te constateren, dat "herbezinning bij de diverse partijen nodig is."

Wie ook maar enig zicht heeft op de grote tegenstelling tussen de enerzijds als typische organisatie van de burgerlijke samenleving functionerende vakbeweging en anderzijds de personeelsleden van de spoorwegen, die opkomen voor de steeds meer in het gedrang rakende belangen, kan tot geen andere conclusie komen dan deze, dat het thans door de heren Lantain en Huising toegejuichte resultaat beslist niet het laatste woord is in dit conflict. Een treinstaking is weliswaar vooralsnog voorbij, maar het is volstrekt niet zeker, dat het er niet van zal komen.

De afgelopen jaren hebben bewezen, dat het een reële mogelijkheid is, waarvan wij spreken. Tot twee maal toe hebben, voorzover wij ons herinneren, hetzij machinisten,

hetzij loketambtenaren, die zich niet konden vinden in de tussen de bonden en de NS-directie gesloten overeenkomst hun lot in eigen hand genomen en met 'wilde' acties bereikt, wat de "van hun maatschappelijke verantwoordelijkheid bewuste bonden" niet wisten of niet konden bereiken. Alles hangt van de omstandigheden af en die zijn gecompliceerd.

Natuurlijk moeten spoorwegmensen hoe zeer hun belangen ook in het geding zijn, rekening houden met het reizend publiek. Voor de bonden is hun positie al moeilijk, omdat ook zij daar rekening mee moeten houden en tegelijkertijd de druk van de achterban niet kunnen verwaarlozen. Met het publiek moet ook de achterban tijdens een 'wilde' staking enigszins rekening houden. Dat hebben de machinisten, conducteurs en lokettisten eerder dan ook al gedaan. Niet voor niets hebben zij terstond pamfletten aan de reizigers uitgedeeld om duidelijk te maken, waarom zij tot actie overgingen. Met de sympathie van het publiek hebben ruim een jaar geleden ook de buschauffeurs van het streekvervoer rekening moeten houden. Maar natuurlijk is of komt er een punt, waarop de belangen het zwaarst wegen. Men behoeft de interviews, die sommige bladen met conducteurs en machinisten hebben gehad maar na te lezen om te zien, hoe zwaar die belangen al onder druk staan. Dat die druk gedurende het weekeinde van 25/26 november zou zijn weggenomen, is een illusie, of mogelijk zelfs iets, waarin noch meneer Lantain noch meneer Hardeveld geloven.

Op een van de laatste avonden van de aan het compromis voorafgaande week interviewde tv-journalist Witteman mr. F. van der Heijden, hoogleraar arbeidsrecht aan de Universiteit van Amsterdam. De journalist stelde hem de vraag, of een staking bij een zo belangrijk bedrijf als de spoorwegen wel toelaatbaar was en of het niet verkeerd was geweest, dat het stakingsverbod dat ooit voor het spoorwegpersoneel gold (sinds de beroemde staking van 1903) niet van kracht had moeten blijven.

De hoogleraar bleek volkomen vrij van de emotie en de soms kunstmatig versterkte verontwaardiging, die een dreigende spoorwegstaking kennelijk had veroorzaakt. Hij vond in een moderne samenleving het stakingsrecht ook voor spoorwegpersoneel een volkomen normale zaak en hij wees er voorts op, dat er behalve overleg tussen de partijen nog diverse andere mogelijkheden waren om bij zo'n staking in te grijpen. Hij noemde o.a. arbitrage of een door de rechter uitgevaardigd verbod of bevel tot beperking van de actie. Iets dergelijks heeft men kunnen zien tijdens de staking van de buschauffeurs, die tijdens de spitsuren moesten gaan rijden, maar daar tussenin wel degelijk de arbeid mochten neerleggen.

Wat noch deze hoogleraar, noch zijn interviewer, noch de media onder ogen hebben gezien is dit, dat zelfstandig handelende arbeiders aan rechterlijke uitspraken of overeenkomsten die onvoldoende rekening met hun belangen en eisen houden, geen enkele boodschap hebben. Het meest bekende voorbeeld hiervan is wat er gebeurde nadat de Amsterdamse rechtbankpresident Stheeman door 'barricaden-Arie' (Groeneveld) van de metaalbewerksbond aangekondigde waarschuwingsstakingen, had verboden. Diens vonnis was nog geen uur oud, toen de metaalarbeiders buiten hun vakbond om praktisch de hele nijverheid platlegden en binnen een uur nadien datgene hadden bereikt, wat de bond in maandenlange onderhandelingen niet had kunnen bereiken: inwilliging van hun eisen en een cao overeenkomstig hun belangen.

Men behoeft de kranten maar te lezen, om te concluderen dat de sfeer bij de NS nog altijd verziekt is, dat de nu bereikte cao een wankel compromis is en dat de stakingsdreiging alleen maar schijnbaar is weggenomen. De lont ligt nog altijd bij het kruitvat. Nu is hij nog niet aangestoken. Wat de naaste toekomst brengen zal weet geen mens!

KLASSENSTRJD IN ANDALUSIË

DE onderstaande tekst werd geschreven door een Amerikaan die ongeveer een jaar in het Zuid-Spaanse Andalusië vertoefde en wel in de in het westen gelegen havenstad Cadiz. Wij ontvingen zijn relaas via een Franse vriend. Gezien de lengte ervan hebben wij het moeten bekorten. Wat door hem beschreven wordt is de gang van zaken bij achtereenvolgens drie felle acties van arbeiders van drie verschillende bedrijven. Wat daarbij opvalt is, dat bij geen van de drie de arbeiders onafhankelijk van een vakbond of van vakbonden hebben gehandeld, maar dat zij niettemin strijdmethoden hebben toegepast die duidelijk afwijken van de traditionele methoden van de vakbond.

Het gaat om acties die gevoerd zijn door arbeiders van de scheepswerven in Cadiz in de periode tussen juli en oktober 1995, door arbeiders van het bedrijf JISA in 1995 en 1996 en door arbeiders van het Amerikaanse bedrijf Puleva in Granada.

De oorspronkelijke tekst is in het Engels geschreven. Wat de lezer voor ogen heeft, is een zo goed mogelijke vertaling. Het artikel opent met een uiteenzetting van de economische en sociale situatie in Andalusië die wij hier zeer verkort met onze eigen woorden weergeven.

*

In Andalusië heerst een kolossale werkloosheid. De grootste van heel Spanje en in een omvang, die groter is dan waar ook in Europa. In plaatsen als Jerez en Cadiz bedraagt deze zelfs 43%. Bovendien behoort Andalusië tot de armste streken, niet alleen van Spanje, maar ook van Europa. In Andalusië woont een vijfde deel van de Spaanse bevolking, maar van de gedelegeerden, die in december 1995 afgevaardigd werden naar het congres van de PCE (Spaanse bolsjewistische partij) kwam een derde deel uit Andalusië en de regering van Felipe González kon op sterke steun rekenen van het regionale bestuur. Het gevolg hiervan was, dat de PSOE (de socialistische partij van Spanje) via het provinciaal bestuur van Andalusië een goede mogelijkheid had om de arbeiders aldaar in het gareel te houden, onder andere door overheidsgelden beschikbaar te stellen aan werknemers, die vanwege bezuinigingen ontslagen werden.

Eén van de conflicten, waarbij de arbeiders zich het meest strijdbaar toonden was dat, wat uitbrak op de scheepswerven van Cadiz. Arbeiders en hun sympathisanten vochten wekenlang hevig met de oproerpolitie. Er waren demonstraties waaraan 100.000 inwoners van Cadiz deelnamen en in de nacht van 14 op 15 september vorig jaar streden duizenden arbeiders in Cadiz met de politie.

De arbeiders van de scheepswerven in Cadiz verzetten zich al sedert het midden van 1980 tegen een herstructurering van het bedrijf (en dat deden ze niet alleen daar, dat deden ook de arbeiders van andere scheepswerven in Spanje). Dat omdat het aantal arbeiders geleidelijk aan verminderd was van 5000 tot 3000. In 1995 werkten er tenslotte nog maar 2000. De belangrijkste vakbeweging, waarbij deze arbeiders aangesloten waren, te weten de Comisiones Obreras en de UGT waren accoord gegaan met voortijdige pensionering en afvloeiingsregelingen om tot een vermindering van de personeelssterkte te geraken. Twee kleinere vakbonden, de CGT en de CNT, waren hiertegen gekant.

De strijd, die vorig jaar werd gevoerd begon in juli met een staking van één dag, waarmee 100.000 mensen hun sympathie betuigden, omdat algemeen gevreesd werd voor een nieuwe golf van ontslagen. Tussen juli en september blokkeerden de arbeiders van de scheepswerf de brug tussen Cadiz en Puerto Real, als onderdeel van waar-

schuwingsacties. En dat gebeurde twee tot drie maal per week, waarbij ze barricaden oprichtten en ze vervolgens in brand staken.

Op 4 september bezetten de arbeiders een terrein van de Spaanse spoorwegen en staken daar twee wagons in brand. Op 7 september was er een demonstratie in de Andalusische hoofdstad Sevilla, waarbij de politie twee deelnemers verwondde. Op 14 september kondigde de regering in Madrid het langverwachte herstructureringsplan aan voor bedrijven in Cadiz en Sevilla, in andere delen van Spanje werden de werven geprivatiseerd, zoals die in Vigo Gijon en Santander en werd op alle andere werven de staf met 50% verminderd.

Dezelfde nacht nog kwamen duizenden arbeiders in Cadiz in opstand, ze stichtten brand en kregen te maken met in vrachtauto's aangevoerde oproerpolitie uit Sevilla. Toen dit oproer op z'n hevigst woedde, werd op het St. Antoniaplein in Cadiz het hoofdkantoor van de PSOE in brand gestoken. Botsingen met de politie zoals in Cadiz deden zich ook voor in Sevilla. Toen de politie op 15 september de toestand weer meester was, bleek er, dat tien vestigingen van Spaanse banken zeer ernstig waren beschadigd. Bovendien hadden 20 winkels schade opgelopen, waren er 86 branden gesticht, waren 80 verkeerslichten vernield en 134 vuilniscontainers waren in brand gestoken en veranderd in barricaden. Op 18 september werden in de kantoren van de scheepswerven in Sevilla eveneens ernstige vernielingen aangericht.

Tijdens deze gevechten tussen de arbeiders en de politie kregen eerstgenoemden herhaaldelijk steun van de bevolking, zowel in Cadiz als in Puerto Real: herhaaldelijk werd de oproerpolitie bekogeld met zware voorwerpen, die vanuit de ramen naar hen werden gegooid.

Niettemin was het de politieke elite in Cadiz en in geheel Andalusië niet moeilijk om de arbeiders te manipuleren. In de rest van Spanje werd (opzettelijk natuurlijk) aan de gebeurtenissen weinig aandacht geschonken, vooral niet omdat de onlusten samenvielen met de aan de gang zijnde verkiezingsstrijd. De gouverneur van de provincie Andalusië, een lid van de PSOE, de heer Cesar Braña, liet zich over het verzet van de arbeiders denigrerend uit door te spreken van "onrechtvaardige wildheid".

Veel geweld was er ook op 19 september, toen arbeiders van de scheepswerf de Carranza-burg over de Bay van Cadiz barricadeerden. Ze kregen daarbij veel steun van de arbeidersbevolking uit de nabijgelegen buurten. De hele dag werd op de brug gevochten. De politie gebruikte traangas en schoot met rubber kogels. De arbeiders bedienden zich van katapults en schoten daarmee met alles wat maar geschoten kon worden, bijvoorbeeld schroeven en bouten, die erg geschikt waren om de schilden van de politie en zelfs het ogenbeschermende glas van hun helmen te doorboren. Op dezelfde dag kwamen de leiders van de afdeling Cadiz van de PSOE bijeen in hun door brand verwoest kantoor en besloten, dat zij toch maar de eisen van de arbeiders moesten steunen, maar dat zij geweld afkeurden.

Op 23 september keerde de CNT in Puerto Real zich terecht tegen de strakke controle van de verzetsbeweging door de Comisiones Obreras en de UGT. Opnieuw waren er gewelddadige botsingen op 26 september, waarbij drie arbeiders en 16 agenten werden gewond, hetgeen gebeurde te zelfder tijd dat de vakbeweging en de regering in Madrid met elkaar de gebeurtenissen bespraken. Tegelijkertijd kwamen ook duizend arbeiders van de plaatselijke fabriek van General Motors in actie. Zij verbrandden een pop, die Felipe Gonzaléz voorstelde. Wegen en spoorlijnen werden versperd met brandende barricaden. Op 30 september kondigde de regering en de vakbeweging aan, dat ze in Madrid tot overeenstemming waren gekomen: in plaats van 1300 ontslagen in

Cadiz zouden er slechts 800 arbeiders worden ontslagen en deze zouden vervroegd pensioen krijgen. In oktober werd deze overeenkomst door een meerderheid van de achterban geaccepteerd.

*

Zoals gezegd, bevat het artikel van de Amerikaan informatie omtrent drie conflicten in Andalusië. In verband met de plaatsruimte moeten wij de publicatie van zijn informatie omtrent de beide andere conflicten uitstellen tot het decembernummer van Daad & Gedachte.

- o -

OVER DE MASSA'S OP STRAAT

KORT NADAT in Brussel meer dan 200.000 Belgen hun 'witte mars' gehouden hadden tegen de dramatische gebeurtenissen in hun land verscheen in *de Volkskrant* onderstaand ingezonden stukje, dat commentaar levert op een redactionele reactie op de gebeurtenissen in Brussel. Over de betekenis van het optreden van de massa worden in dit stukje zeer lezenswaardige opmerkingen gemaakt, waarmee wij het volledig eens zijn en waaraan wij derhalve niets behoeven toe te voegen. Wij nemen het hier over met toestemming van de inzender.

"Als er massa's mensen voor een zaak 'de straat op gaan' schuilt daarin de mogelijkheid van een revolutie. Meestal komt het er niet van, maar het kan. De aanleiding kan van alles zijn, iets waarvan velen vinden dat het niet moet en het omgekeerde. Naarmate er meer mensen gemobiliseerd raken, vermeerderen en veranderen de eisen, en voor je het weet wordt de gehele heersende orde in het geding gesteld. Zo is het dat een nieuwe rechtsorde geboren wordt.

Ware het niet zo, dan bestond het hele land Belgijp niet en was het nog steeds onderdeel van de Staat der Nederlanden, dan had de straatrevolutie van 1830 die leidde tot de oprichting van de Belgische staat, nooit plaats kunnen vinden.

'Dat protest was even vaag als onstuimig en kreeg daardoor iets verontrustends', schrijft *de Volkskrant* (21 oktober) in haar redactionele commentaar op de protesten in België die uitliepen in de Witte Mars te Brussel. Veel volk dat direct uiting geeft aan wat het bezielt zonder nog door het samenspel van politici en media gekanaliseerd te zijn, vindt *de Volkskrant* 'verontrustend'. Sterker nog: de redactie spreekt een regelrechte veroordeling uit in de daarop volgende curieuze beeldspraak: 'Het ligt niet op de weg van de straat om veranderingen in het functioneren van de rechtsstaat af te dwingen'.

Honderdduizenden die goed genoeg zijn om regelmatig hun mening te geven door verkiezingsbiljetten in te vullen en dan heel neutraal 'de kiezers' worden genoemd, worden nu beschreven door het met negatieve gevoelswaarden beladen woord 'de straat', omdat zij het wagen buiten het van tevoren bepaalde stramien hun mening te geven. De uitspraak, dat het onwenselijk is dat het zich uitende volk de structuur van de staat verandert, ontkent de historische basis waarop de moderne democratie (macht van het volk) gevestigd is."

- o -

TERUG NAAR HET VERLEDEN MAAR GEEN WOORD OVER DE TRAGEDIE

BEGIN oktober zijn zo'n driehonderdvijftig uit diverse landen afkomstige leden van de vroegere *Internationale Brigade* die in de jaren '30 in Spanje heeft deelgenomen aan de strijd tegen de legers van generaal Franco teruggekeerd naar het land en naar de plaatsen waar zij hebben gevochten. Het was voor hen een reis terug naar het verleden, een verleden dat zij nimmer vergaten, een reis die bij elk van hen hevige emoties wakte.

Zij beleefden als het ware nog een keer de bloedige slag bij Jarama, ongeveer twintig kilometer verwijderd van Madrid, waar zij de opmars van de franquistische troepen poogden te stuiten, een poging die vooralsnog niet zonder succes was, maar die aan honderden van hun kameraden het leven kostte.

Aan de overlevenden, inmiddels bejaarde mannen (en ook vrouwen) bewezen de Spanjaarden van nu de eer die hen toekwam. Ze werden met respect behandeld, ze werden in de Spaanse hoofdstad feestelijk ontvangen en - o bittere ironie - in het Spaanse parlement, de Cortes toegesproken door een staatssecretaris van het kabinet-Aznar, voor een groot deel gevormd uit de leden van een partij die jarenlang haar sympathie voor Franco niet onder stoelen of banken stak.

Wat herdacht werd was alleen maar één kant van het verleden: de offers die zij gebracht hadden, hun heldhaftigheid en dat wat zij gemeenschappelijk doorstonden in de hitte van het gevecht. Wat niet herdacht werd was de keerzijde van de geschiedenis, haar tragiek of - zo men het onverbloemd wil zeggen - haar grof schandaal.

De geschiedenis van de *Internationale Brigade* is voor een gedeelte het verhaal van duizenden idealistische jongeren uit Europa en Amerika die geestdriftig over de Pyreneeën trokken omdat zij bereid waren desnoods met inzet van hun leven in Aragon of in Castilië te vechten naar zij meenden voor de toekomst van de vrijheid en het socialisme.

Eenmaal op Spaanse bodem is deze jeugd, zonder dat zij het ook maar enigszins vermoedde voor het grootste gedeelte op de grofste wijze misbruikt als een werktuig van de Spaanse bolsjewieken. Die zochten hun machtshonger te bevredigen en wilden beschikken over een 'zwaard' dat zij konden hanteren *tegen* de Spaanse revolutie die zij vooral niet de grenzen van een burgerlijke omwenteling wilden zien overschrijden.

De geschiedenis van de *Internationale Brigade* is daarnaast ook het verhaal van een troep bolsjewistische vazallen die ten behoeve van hun partij tot ieder smerig handwerk bereid waren.

En tenslotte is haar geschiedenis ook het veel minder, om niet te zeggen heel weinig bekende verhaal van dapperen die niet in het bolsjewistische net gevangen waren. Er waren inderdaad verschillende *Internationale Brigades*: zulke waarmee propaganda of anti-propaganda werd bedreven, respectievelijk in de bolsjewistische of in de franquistische pers en bovendien zulke waarover helemaal niet of nauwelijks werd gesproken. Ook heden nog niet. De waarheid bleef tot op heden toe verborgen.

Tot die waarheid behoort onder meer dit, dat de Spaanse republiek aanvankelijk, dat wil zeggen vóórdat de bolsjewieken zich van de belangrijkste bestuursposten meester hadden gemaakt, duidelijk te verstaan gaf dat zij met deze enthousiaste vrijwilligers geen raad wist omdat zij niet zozeer gebrek aan mankracht had dan wel gebrek aan oorlogstuig. Niettemin werden zij die zich voor het front meldden broederlijk ontvangen en zij zijn het aan wie onlangs wederom dezelfde broederlijkheid is betoond, door

een Spanje dat bereid is gebleken niet alleen van het franquisme afstand te nemen maar bovendien het trauma van de burgeroorlog te overwinnen.

Er is een periode geweest dat de toegang tot het republikeinse Spanje door de CNT die de grens van Catalonië bewaakte werd geweigerd. Dat veranderde door de, niet van bedoelingen gespeende, ingreep van de Russische ambassadeur. Met het dreigement de leverantie van Russische wapens stop te zetten bereikte hij hun toelating en tevens de situatie dat het allergrootste deel van de *Internationale Brigade* door de bolsjewieken werd gecontroleerd. Bolsjewieken voerden het bevel, bolsjewieken verhinderden iedere reorganisatie die een einde zou hebben gemaakt aan de zelfstandigheid van de brigade die de bolsjewistische invloed mogelijk maakte.

Er is geen enkele reden om ook maar enigszins te twijfelen aan het heilige vuur dat velen van hen bezielde die om tegen het fascisme te strijden naar Spanje zijn gegaan. De over het algemeen veel te late waardering voor hun dapperheid en hun anti-fascistische en vrijheidlievende gezindheid komt hun volledig toe. Niettemin wordt het hoog tijd de waarheid onverschrokken in het gezicht te zien en alle (vooral bolsjewistische) mythen en legenden rond de *Internationale Brigade* door te prikken.

Voor de gemiddeld tachtig jaar oude reünisten die onlangs naar hun slagvelden van destijds terugkeerden heeft een dergelijke ontmaskering van de romantiek geen zin. Maar het is wel belangrijk dat eens ronduit verhaald wordt hoe aan de gang zijnde revoluties met behulp van geraffineerde manipulaties en valse leuzen in hun loop kunnen worden gestuit. En als wij dat wat in Spanje bezig was zich te voltrekken 'een revolutie' noemen, dan bedoelen wij de in 1931 begonnen b u r g e r l i j k e revolutie, die bijna veertig jaar lang in haar ontwikkeling werd vertraagd. Op deze geschiedenis komen we een andere keer terug.

- o -

BOEKBESPREKING

EEN BIOGRAFIE VAN HENRIETTE ROLAND HOLST *)

DE ONLANGS verschenen, door Elsbeth Etty zeer leesbaar geschreven biografie van Henriette Roland Holst is boeiende lectuur, maar helaas voor zover daarin sprake is van die periode van ongeveer 25 jaar waarin de hoofdpersoon nauw betrokken was bij en een bepaalde rol vervulde zowel in de Nederlandse als in de internationale arbeiders-beweging, niet slechts onvolledig maar bovendien onbetrouwbaar.

De biografie heeft het leven van Roland Holst en de gebeurtenissen die zich tijdens dat leven voltrokken, bekeken en beschreven door de ogen van Henriette zelf. In de inleiding tot haar omvangrijke boek merkt zij weliswaar op, dat zij die zich in iemands leven verdiepen met autobiografieën uiterst behoedzaam dienen om te gaan, maar ze schijnt zich nauwelijks rekenschap ervan te hebben gegeven, dat voor brieven hetzelfde geldt.

Duizenden door Henriette Roland Holst geschreven brieven, zo deelt Etty mee, hebben haar belangrijkste bron gevormd. Ze heeft zich kennelijk niet gerealiseerd, dat

*) Elsbeth Etty, *Liefde is heel het leven niet. Henriette Roland Holst 1869-1952*. Uitgeverij Balans, Amsterdam 1996. ISBN 90.5018.502.9, f 85,-.

brieven - zowel die waarin privé-zaken aan de orde komen, als die waarin actuele zaken worden besproken - altijd een reactie zijn op wat er in de naaste omgeving gebeurt, dan wel op wat er in de wereld aan de orde is. Inplaats van de ontboezemingen, commentaren en standpunten van HRH tegen de achtergrond van de werkelijke ontwikkelingen te verstaan en te beschrijven, beziet Elsbeth Etty in dit boek al deze zaken van uit het standpunt van haar hoofdpersoon. Dat de auteur ontegenzeggelijk een zekere afstand van Henriette heeft genomen en zich meer dan eens kritisch over haar uitlaat, neemt niet weg dat zij bijna voortdurend door de bril van Roland Holst kijkt.

De onbetrouwbaarheid, waarvan wij hierboven spraken, is duidelijk mede een gevolg van een zekere nonchalance, zo men wil een zekere slordigheid, alsmede van een meer dan eens onjuist interpreteren van de bronnen. Afgezien van deze betreuwenswaardige 'schoonheidsfouten' zijn tegen haar biografie nog andere bezwaren aan te voeren.

Al meer dan twintig jaar geleden verscheen er een herdruk van een door Henriette Roland Holst geschreven en vervolgens door haar in het Duits vertaalde brochure waarover wij aanstonds nog nader zullen spreken. Die herdruk was voorzien van een inleiding waarin de schrijver ervan zich met kracht verzette tegen de al vroeg ontstane en wijd verbreide legende dat Henriette Roland Holst een 'marxistische theoretica' zou zijn geweest. Dat deze in Berlijn verschenen brochure aan Etty's aandacht is ontsnapt kan haar niet al te zeer euvel worden geduid. Anders staat het met een drie jaar geleden verschenen zeer uitvoerige en zeer gedegen studie waarin precies hetzelfde betoogd wordt aan de hand van een overtuigende argumentatie. In Elsbeth Etty's literatuuropgave prijkt de titel van dit boek. Eén, zegge en schrijve één enkele en dan nog in feite vrij onbelangrijke zin daaruit wordt door Etty geciteerd. Aan de rest van het boek¹, aan de uiteenzetting van de schrijver en aan wat hij poogt aan te tonen, wijdt ze geen enkel woord.

Elsbeth Etty noemt Henriette Roland Holst, vanaf het begin dat zij op 27-jarige leeftijd toetrad tot de toenmalige SDAP tot aan het tijdstip dat zij zichzelf tot de Christen-Socialisten rekende, steevast een 'marxiste', zonder verder tekst of uitleg te geven aan dat begrip en zonder er rekening mee te houden dat het marxisme in de loop der jaren op verschillende wijze is geïnterpreteerd. Uiteraard heeft iedereen recht op een eigen zienswijze. Het doet echter merkwaardig aan, dat in een boek dat een dissertatie is en aanspraak maakt op wetenschappelijkheid, van een afwijkende mening geen melding is gemaakt.

Elsbeth Etty heeft heel goed gezien, dat de meningsverschillen en partijtysten die tenslotte tot scheuringen leidden in meer dan één stroming waarmee Henriette zich verbonden voelde, door haar als pijnlijk ervaren werden, als iets rampzaligs. Zulke gebeurtenissen, schrijft ze, "hadden in het leven van Roland Holst ingrijpende betekenis". Dat dit uiteraard ook direct verband hield met de wijze waarop Roland Holst die gebeurtenissen interpreteerde verneemt de lezer niet. Wel schrijft Etty op goede gronden, dat na de scheuring van de SDAP op het congres van Deventer in 1909 Henriette "ten prooi was aan vertwijfeling" en dat zij die vertwijfeling op dichterlijke wijze vertolkte in haar bundel *De Vrouw in het Woud*. Doordat, zoals gezegd, Etty zich niet bezig houdt met de wezenlijke achtergrond der gebeurtenissen, merkt ze niet dat de vrouw in kwestie door de bomen het bos niet zag.

1) Herman Schaap, *Historie en verbeelding in 'De Heid en de Schare' van Henriette Roland Holst*.

Henriette Roland Holst beschouwde elke scheuring - of die nu de sociaal-democratie trof dan wel, in het begin van de jaren '20, het bolsjewistische kamp waartoe ze een tijdlang behoorde - als iets dat eigenlijk niet had mogen gebeuren. Dat sproot voort uit haar hartstochtelijk verlangen naar eenheid. Tot tweemaal toe trachtte zij de breuk hetzij te voorkomen, hetzij te helen. In 1921 verscheen met dat doel haar in het Duits vertaalde tekst waarvan wij terloops reeds hebben gesproken onder de titel *Partei und Revolution* ². Elsbeth Etty kent de brochure en merkt terecht op, dat de schrijfster ervan op dat tijdstip de opvattingen van Lenin deelde. Zeven jaar later, toen Roland Holst met het bolsjewisme had gebroken, verscheen van haar hand *De weg tot eenheid*. Wat zij daarmee poogde te bereiken noemde een Duitse criticus van het werk "een vrome wens". De "hogere eenheid" die Henriette propageerde beschouwde hij o.i. terecht als iets dat in de werkelijkheid niet bestaat en niet thuishoort in een geschiedschrijving, waarvan de maatschappelijke verhoudingen en de strijd tussen de klassen de achtergrond vormen.

Zowel in de brochure uit 1921 als in dat later geschreven boek toont Henriette Roland Holst zich een voluntariste, dat wil zeggen iemand die er een idealistische zienswijze op na houdt en meent, dat de menselijke *wil*, hetzij voor groepen, hetzij voor individuen, de voorwaarde vormt voor de verwezenlijking van iets en dat deze menselijke *wil* beslist over de loop van de geschiedenis.

Elsbeth Etty vestigt de aandacht op het voluntarisme van Henriette zonder dat begrip nader te definiëren en zonder te merken dat het voluntarisme, zoals ook Schaap betoogt, strijdig is met de historisch-materialistische geschiedenisbeschouwing. Uit de brochure *Partei und Revolution* blijkt niet alleen het voluntarisme van Henriette Roland Holst, maar tevens haar idealisme. En ook daaraan gaat Elsbeth Etty voorbij.

Erger dan dit is, dat als gevolg van de door haar gevolgde methode - waarbij niet de werkelijkheid maar Roland Holsts kijk op die werkelijkheid voorop staat - de biografie wemelt van een groot aantal onjuistheden, fouten en slordigheden. In de voor een boekbespreking in *Daad en Gedachte* beschikbare ruimte kunnen wij op niet meer dan hooguit enkele van deze ontsporingen dan wel weglatingen wijzen. De geschiedenis van de arbeidersbeweging in het algemeen en van de Nederlandse sociaal-democratie in het bijzonder, alsmede de theoretische opvattingen van haar diverse stromingen, zijn voor Etty, zo blijkt uit deze biografie, een terrein vol valkuilen. Met drie voorbeelden moeten we volstaan.

Elsbeth Etty schrijft dat op een congres van de SDAP waar fel gediscussieerd werd over 'de agrarische kwestie', d.w.z. de houding van de partij ten aanzien van landarbeiders en pachters, Troelstra "op alle fronten als overwinnaar uit de bus" [kwam]. In zijn *Gedenkschriften* (deel II, *Groei*, blz. 251) verklaart Troelstra zelf, dat dit n i e t zo was.

Etty speelt het klaar om Henriette Roland Holst in een bepaalde bijeenkomst iets te laten zeggen en verwijst vervolgens via een noot naar de agenda van Frank van der Goes. Uit de bewaard gebleven agenda blijkt, dat in bedoelde bijeenkomst Henriette Roland Holst afwezig was.

Tenslotte maakt Etty melding van een hooglopend meningsverschil over een verklaring van Gorter, dat een bepaalde uitspraak in een tekst van Marx onmogelijk diens mening kon vertolken. Op die verklaring zelf en op de woorden van Marx gaat ze niet

2) De in 1972 verschenen herdruk draagt de enigszins gewijzigde titel *Die Revolutionaire Partei*.

nader in en ze verzwijgt dat later uit brieven van Marx het gelijk van Gorter onomstotelijk kwam vast te staan.

Waar we ook nog op willen wijzen: Elsbeth Etty spreekt voortdurend van 'communisme' wanneer zij doelt op het bolsjewisme en op de maatschappijverhoudingen in Rusland. Zij besteedt geen woord aan het feit dat op het bolsjewisme en op de maatschappijverhoudingen in Rusland na 1917 juist van marxistische zijde scherpe en fundamentele kritiek werd geleverd. Dat er door diverse West-Europese marxisten op werd gewezen, dat er in Rusland geen sprake was van 'communisme' en dat er ginds staatskapitalistische productieverhoudingen bestonden, daarvan heeft Etty geen weet of wel daarover zwijgt zij opzettelijk. In haar lange lijst van geraadpleegde literatuur ontbreken praktisch alle teksten die door anti-bolsjewistische communisten zijn geschreven.

Met al het bovenstaande wil niet gezegd zijn, dat er van deze, maar liefst 750 bladzijden tellende biografie, de enige die er tot dusver van Henriette Roland Holst is geschreven, werkelijk geen enkel goed woord te zeggen zou zijn. Zo is het natuurlijk niet. Etty mag in haar boek soms bijkomstigheden vertellen die er naar onze mening weinig toe doen, zij deelt ook bijzonderheden omtrent leven en werken van de hoofdpersoon mee, die weinig of tot dusver nauwelijks bekend waren en die wel degelijk interessant zijn.

Hiertoe behoren bijvoorbeeld - uit de brieven opgediepte - oordelen omtrent partijgenoten, geestverwanten of tijdgenoten. We noemen een naar ons voorkomt treffend oordeel over Troelstra dat Etty aantrof in een brief die HRH ooit aan Lenin schreef. Uit een andere tekst haalde Etty een van latere datum daterend oordeel over Lenin zelf.

Natuurlijk zet men grote vraagtekens bij beweringen als zou Henriette Roland Holst een "leidende rol" hebben vervuld tijdens de spoorwegstakingen van 1903 of wel een van de mede-oprichters zijn geweest van de Komintern. Dat laatste zou dan berusten op Henriettes aanwezigheid bij de conferentie die tijdens de eerste wereldoorlog door socialisten uit diverse landen gehouden werd in het Zwitserse Zimmerwald. Maar over hoe het bij die conferentie toeging weet, afgezien daarvan, Elsbeth Etty boeiend te vertellen. Boeiend is ook het relaas over een andere buitenlandse reis van Roland Holst, te weten die welke zij onder buitengewoon moeilijke omstandigheden in 1921 naar Moskou maakte.

Zoals van een biografie te verwachten valt zijn er ook heel wat bladzijden gewijd aan de jeugd van Henriette Roland Holst en aan haar jonge jaren. Hoe of het gekomen is dat zij, dochter van zeer welgestelde ouders, opgegroeid in een typisch burgerlijk milieu en opgevoed op de wijze die voor jongmeisjes uit de bourgeoisie destijds gebruikelijk was, tenslotte socialiste is geworden, dat maakt Elsbeth Etty niet duidelijk. En dat Henriette Roland Holst door aanleg, karakter en talenten uiteindelijk geen theoretica van het socialisme werd doch veeleer zijn missionaris, dat is Elsbeth Etty ontgaan.

Voor al boeiend zijn die bladzijden die handelen over de ruim tien laatste jaren van het leven Roland Holst, de jaren van de Duitse bezetting en de jaren daarna tot aan haar dood. Daar wordt, evenals op tal van eerdere pagina's overigens, aandacht geschonken aan Henriettes privé-leven. Soms legt Etty een niet steeds overtuigend aangetoond verband tussen bepaalde aspecten daarvan en het literaire werk van haar, die niet slechts in de arbeidersbeweging, maar ook als dichteres bekendheid genoot.

Wat de lezer of lezeres, voor zover hij of zij dat nog niet wist, bij lezing in elk geval ook beseft is dit, dat Henriette Roland Holst zich met grote toewijding op haar manier

aan de zaak van de arbeidersklasse heeft gewijd, zoals zij op latere leeftijd in het krijt trad voor het pacifisme en de mensenrechten. Voor de arbeidersbeweging heeft zij zich niet alleen ingespannen, zij heeft er ook offers voor gebracht, totdat - maar dat was pas op zeer hoge leeftijd het geval - haar de krachten daartoe ontbraken.

Het is jammer dat aan deze levensbeschrijving helaas zoveel ontbreekt, dat er van een compleet beeld van Henriette Roland Holst in het kader van de historische ontwikkeling nauwelijks kan worden gesproken. Wie in deze biografie tevens een tijdsbeeld meent te zien vergist zich. Een analyse die zou kunnen bijdragen tot beter begrip van tal van zaken die zich deze eeuw in de samenleving in het algemeen en in de arbeidersbeweging in het bijzonder hebben voorgedaan, mankeert. Wat de in de titel van de biografie prijkkende regel betreft, die is ontleend aan een strofe uit Henriettes dichtbundel *Opwaartsche Wegen*, die volgens Etty beschouwd kan worden als een indicatie omtrent het huwelijksleven van de dichteres.

Tenslotte moet nog gezegd worden, dat uitgeverij Balans een bijzonder goed verzorgd boek heeft laten verschijnen, een boek dat stevig gebonden is, op fraai papier met duidelijke letter is gedrukt en bovendien tal van illustraties bevat. Het onderschrift bij één van afbeeldingen klopt niet. De foto werd genomen tijdens het internationale socialistencongres in Stuttgart. Daaronder staat . . . "Rosa Luxemburg en Henriette Roland Holst op het podium . . . August Bebel spreekt." Maar het is August Bebel niet die daar het woord voert. Men ontwaart de karakteristieke kop van Bebel op het podium achter Henriettes schouder. Aan het woord is Victor Adler! (C.B.)

- o -

CHINA'S TOEKOMSTIGE HEERSENDE KLASSE GAAT NAAR DURE SCHOOL

IN HET Noorden van Peking staat de Yayuncun-school, een peperdure kostschool voor de zonen van rijke Chinezen, die in het niet meer staatskapitalistische maar kapitalistische China de heersende klasse van morgen zullen zijn. De school telt 400 leerlingen en de ouders moeten per kind een bedrag aan inschrijfgeld betalen, dat overeenkomt met f 60.000,-. Daar komt dan jaarlijks nog een bedrag ter waarde van f 3.400,- aan schoolgeld bij.

De leerlingen wonen daar in ruime tweepersoons-kamers, zij krijgen drie maal daags een maaltijd opgediend en kunnen gebruik maken van tal van faciliteiten.

Ondernemer Qian verklaarde aan een West-Europese journalist: "Mijn kind verdient het beste, dat mag gerust wat kosten". Qian is van mening, dat zijn zoon dankzij deze privé-school in de toekomst veel zal kunnen betekenen voor de samenleving. Dat moet natuurlijk zo vertaald worden, dat hij een bijzonder nuttig lid zal worden van China's nieuwe heersende klasse.

Een Chinese moeder verklaarde: "Mijn zoon zal beter af zijn dan zijn leeftijdgenoten op de gewone school." Zo'n uitspraak verschilt in niets van wat hier de een of andere manager zal zeggen over de zoon die hij naar het Instituut *Nijenrode* heeft gestuurd. De Chinese boeren en de Chinese landarbeiders zijn net zulke arbeiders als deze overal ter wereld zijn. Wie de Chinese managers hoort praten merkt, dat hun opvattingen zich van niets onderscheiden van die welke de managers in andere landen ten beste geven.

- o -